

РОЗВИТОК ОСВІТИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДОБУ БАРОКО

З позицій сучасної історичної антропології висвітлюються особливості перебігу культурно-історичної епохи бароко в аспекті становлення освітньої галузі на українських теренах (друга третина XVII - середина XVIII ст.).

Ключові слова: бароко, європейська освітня традиція, Києво-Могилянська академія, колегіум, релігійне просвітительство.

Історію країн слов'янського православного світу періоду XVII-XVIII ст. характеризують як епоху бароко [1; 13] з притаманним їй контрверсійним поєднанням античності й біблійних канонів, схоластики й ідей гуманізму, аскетизму і гедонізму, а головне - пов'язують із засвоєнням, запозиченням і творчим опрацюванням різних культурно-філософських традицій і їх подальшим уведенням до національного загальнокультурного контексту окремих етнічних земель. Уся строката і суперечлива неоднозначність доби відобразилася і в суспільно-політичному житті, і в культурному розвої, і в освітньому поступі українського етносу.

Маючи на меті представити короткий нарис з історії розвитку освіти на українських землях за часів бароко як окремого своєрідного культурного феномену, спиратимемося на методологію сучасної історичної антропології і на ідею «пере- акцентування уваги з песимістичної історії на оптимістичну через представлення внеску українців у розбудову тих держав, до яких їх уводила історична доля» [16].

Дослідженням історії України періоду ХУІІ-ХУІІІ ст., яке започаткували М. Костомаров, В. Антонович, М. Грушевський, Д. Багалій, займалися вчені радянського часу (С. Бабишин, О. Дзюба, О. Мишанич, Б. Мітюров, М. Нічик, Я. Стратій, П. Тол очко) і зарубіжні українські науковці (І. Крип'якевич, О. Субтельний, Д. Чижевський). Серед сучасних дослідників вагомий внесок у вивчення особливостей перебігу історичних процесів на українських землях у зазначений період роблять Я. Дашкевич, В. Кравченко, С. Макарчук, Л. Русин, Н. Яковенко, а також представники української діаспори - З. Когут, Дж. Гаєцький, П. Сисін. Однак переважна більшість згаданих науковців або лише оглядово торкалася питань розвитку освіти українського населення у бароковий час, або тлумачила їх із застарілих ідеологічних позицій. Визріла потреба оновленого висвітлення стану освіти в цю культурно-історичну епоху, що на теренах України фіксується з другої половини XVII ст, хоча лише наприкінці його «барокізація української культури, виокремившись у козацькому варіанті з надр польсько-білорусько-литовського річища, набуває самостійних формальних ознак» [15].

Однак наголосимо, що під знаком бароко київська шкільна література існувала вже з 20-30-х років XVII ст., тобто від заснування Київської Богоявленської братської школи. Організація Київського колегіуму (1632 р.) стала однією з найважливіших подій у культурно-освітньому житті XVII ст., що й започаткувала бароковий період на українських землях [1, 117]. Протягом розглядуваної історичної епохи діяльність освітньо-духовного закладу була надзвичайно впливовим чинником поширення освіти, зокрема європейського рівня, серед православних східнослов'янських народів.

Колегіум, створений при злитті Київської Богоявленської братської школи (заснована у 1615 р.) і Київської лаврської школи, заснованої у 1631 р. за ініціативою на той час архімандрита

Петра Могили, став першою українською школою вищого типу. Згодом на честь свого фундатора він одержав назву Києво-Могилянський колегіум. За організацією і змістом освітнього процесу заклад відповідав вищим західноєвропейським навчальним закладам, однак мета його діяльності полягала не лише в сприянні поширенню науки серед православних українців, а й у підготовці освіченої молоді, яка, здобувши знання, стала б на обороні православної віри.

Ідеї щодо духовного зв'язку між Стародавньою Грецією і Київською Руссю завжди мали багато прихильників серед українських релігійних мислителів. Існування такої світоглядної позиції дало змогу в подальшому обґрунтувати логічну спадкоємність «грецької» і «латинської» мудрості, а отже, визнати необхідним засвоєння українцями греко-латинської культурної, літературної і наукової спадщини. Водночас об'єктивні суспільно-історичні реалії, що склалися на теренах Південно-Західної Русі після приєднання до Речі Посполитої (1569 р.), теж вимагали створення умов для здобуття українською молоддю загальноосвітніх знань західноєвропейського рівня не лише в закордонних університетах, а й на Батьківщині. Такий рівень могло забезпечувати насамперед вільне володіння латиною, а також засвоєння здобутків тогочасної європейської науки. Головна відмітна особливість Києво-Могилянського колегіуму полягала у введенні до програми вивчення студентами церковнослов'янської (словеноруської), рідної руської (української), давньогрецької мов, а також у забезпеченні умов для досконалого опанування православним релігійним каноном, чим задовольнялися релігійно-етнічні потреби українців. Таким чином, озброєне необхідною проукраїнською освітою молоде покоління могло опиратися покатоличенню та полонізації, протистояти католикам у поширеному тоді духовно-релігійному полемізуванні, обстоюючи основи своєї віри і національну гідність.

Попри побоювання деяких представників козацтва і ченців щодо «віровідступницького» спрямування і латинізації діяльності Києво-Могилянського колегіуму, його засновник і протектор, митрополит Київський і Галицький (з 1632 р.) П. Могила з одностумцями, професорами І. Трофимовичем-Козловським, С. Косовим та ін. здійснили небезболісну переорієнтацію діяльності закладу на латино-грецьку науку, що відповідало суперечливим викликам історичної доби і, врешті-решт, сприяло піднесенню першої вищої школи, яка відіграла визначальну роль у розвитку освіти не тільки на українських землях, а й усьому східнослов'янському світі.

За статутом до Києво-Могилянського колегіуму приймали осіб усіх станів, незалежно від їхнього майнового стану, хоча переважну кількість становили представники родин козацької старшини. Незважаючи на церковне підпорядкування, зміст навчання у колегіумі мав загальноосвітнє спрямування - заклад готував фахівців для різних галузей науки і культури, а також для церковної праці.

Чільне місце серед навчальних предметів посідала латина. У той час не лише навчання в європейських університетах здійснювалося цією мовою, а й у побутовому житті населення Речі Посполитої, під владою якої перебували й українці, вона мала визначальний статус, оскільки державні установи (суди, трибунал, сейм) послуговувалися саме нею. У колегіумі вивчалася також польська мова - і як державна, необхідна всім громадянам, і як літературна.

Загалом освіта у Києво-Могилянському колегіумі ґрунтувалася, згідно з європейським досвідом, на вивченні «семи вільних наук». Повний курс навчання тривав 12 років. У перших чотирьох так званих ординарних класах (фара, інфима, граматика, синтаксима), що відповідали програмі європейського тривіуму, вивчалися мови. Лише у четвертому з них поряд з вправлінням у синтаксисі, у перекладах уривків з оригіналів античних авторів студенти вивчали Катехізіс, арифметику, геометрію й нотний спів. їм також викладали гру на музичних інструментах [12, 70].

Далі йшли ординарні класи, зміст навчання в яких відповідав європейському квадріуму - поетика, риторика (разом з гомілетикою - наукою релігійного красномовства), філософія і богослов'я. У неординарних класах учні студіювали крім згаданих мов німецьку, французьку, старосврейську, російську. Серед загальноосвітніх предметів - історію і географію, алгебру й

геометрію, деякі розділи з фізики, фортифікацію, медицину, малювання. Перелік предметів і термін опанування ними в неординарних класах не був сталим, часом, за браком викладачів, деякі з них не вивчалися.

Відповідно до досвіду європейських університетів колегіум мав у своєму підпорядкуванні навчальні заклади, які працювали за його програмами: у Вінниці (з 1634 р.) і Кременці (з 1636 р.).

Діяльність колегіуму не відрізнялася від загальноприйнятої практики європейських вищих шкіл, хіба що курс богослов'я був дещо меншим за обсягом і певний час бракувало офіційного визнання академічного статусу [10, 84]. За життя П. Могила не зміг домогтися згоди на це польських можновладців. Однак вихованець колегіуму гетьман України Іван Виговський при укладенні Гадяцького договору з Річчю Посполитою (1658 р.) одержав дозвіл короля на фактичне визнання Києво-Могилянського колегіуму академією. Російський цар Петро I підтвердив цей статус у 1701 р.

Від заснування академії і до першої половини XVIII ст. в академії працювали видатні богослови і вчені-просвітители, переважна більшість яких або здобула освіту в Європі, або удосконалювала її там: Йов Борецький, Мелетій Смотрицький, Касіян Сакович, Ісайя Трохимович-Козловський, Сильвестр Косів, Тарасій Земка, Інокентій Гізель, Йоасаф Кроковський, Теофан Прокопович. Серед викладачів-вихованців закладу, які уславили науку, - Йоаникій Галятовський, Георгій Кониський, Феодосій Софонович [5]. Саме їхня творчість репрезентує синтез європейської і східнослов'янської барокової духовної спадщини.

В академії навчалися не тільки українці, а й білоруси, росіяни, болгары, серби, молдавани, греки. Наприклад, у 1736 р. в її класах здобували освіту 127 іноземців [12, 148]. Викладачі та вихованці закладу брали участь у відкритті друкарень і освітніх закладів різного рівня в усьому Східнослов'янському регіоні - в Сербії і Хорватії (Карловці, Белград, Нові Сад, Осеке, Далє, Вуковар), у Білорусі (Могильов), у Волощині (Кимполунг), у Молдові (Ясси) [12].

Особливо видатною роль представників Києво-Могилянської академії виявилася у сприянні розвитку освіти і шкільництва в Московському царстві. Серед перших могилянських просвітителів, які принесли росіянам знання і науку європейського рівня, були богослов і письменник Єпіфаній Славинецький, автор багатьох оригінальних праць і навчальних книг та перекладів з латини, просвітитель і теолог Стефан Яворський, який заснував перший російський вищий навчальний заклад - Московську слов'яно-греко-латинську академію (1701 р.), де працювало 95 могилянців [12, 160], проповідник і педагог Симеон Полоцький, релігійний і культурний діяч Данило Туптало (митрополит Ростовський), теолог-оратор, просвітитель, організатор церковної реформи в Російській імперії (1722 р.) Теофан Прокопович та багато інших. Саме українці, а найбільше - кияни, «заклали на Москві науку, повели літературу, утворили школу» [7, 108]. Вони були справжніми новаторами, а тому богобоязна і консервативна Москва, особливо її вище духовенство, називала їх єретиками і звинувачувала у вільнодумстві [7, 134].

На початок XVIII ст. стан освіти в Києві як головному культурному і духовно-православному осередку на українських землях досяг такого високого рівня і набув такої ваги у східнослов'янському світі, яких не було з часів Київської Русі. Цьому сприяли поступове зміцнення української державності, а також культурно-освітня діяльність гетьмана Івана Мазепи [10, 89]. Його поразка у виступі проти царя Петра I стала ударом і для української культури та освіти. Але, незважаючи на активну русифікаторську політику царської влади, що фактично розпочалася після битви під Полтавою (1709 р.), Україна довгі десятиліття жила тими ідейно-культурними надбаннями, що залишила мазепинська доба [10, 90]. І. Огієнко назвав XVIII ст. «золотим віком нашого письменства, нашої культури» [7, 22].

На шляху розвитку української освіти було багато зовнішньополітичних перепон. Спустошливий вплив часів повстання 1648 р, а особливо доби Руїни (60-70-ті роки XVII ст.), без сумніву, ускладнив освітній поступ на українських землях. Почала занепадати діяльність братств

і шкіл при них, частина яких — у Галичині, на Волині - була розгромлена за участю католиків та уніатів або перетворена на греко-католицькі (Кременець, Острог, Володимир-Волинський, Вінниця, Львів, Житомир, Рівне, Луцьк, Кам'янець-Подільський). Неоднозначними у долі українських земель виявилися і наслідки Переяславської угоди з Московським царством (1654 р.). Однак загалом розвиток освітньої справи не зупинявся. Діяло 13 друкарень: з них дев'ять українських, три польські, одна єврейська [9, 143]. У першій половині XVIII ст. внесок в активізацію освітнього процесу зробили середні навчальні заклади в Чернігові (спочатку колишній ректор Києво-Могиллянської академії Лазар Баранович заснував школу в Новгороді-Сіверському, яку в 1689 р. перемістили до Чернігова [15]), Харкові, Переяславі, що функціонували за зразком Києво-Могиллянської академії і силами переважно її вихованців. Хоча ці школи засновувалися як всестанові, більшість учнів належала до родин козацької старшини, української шляхти і духовенства, а також заможних міщан.

Так, у 1700 р. у Чернігові архієрейську школу за ініціативи єпископа І.Максимовича реорганізували в колегіум, що став загальноосвітнім закладом, який надавав неповну вищу освітню підготовку, оскільки два останні ординарні класи квадріуму були відкриті пізніше: філософії - у 1748 р., а богослов'я - наприкінці XVIII ст. [8, 173]. Більшість світських наук не набули достатнього рівня викладання у Чернігівському колегіумі, і з другої половини XVIII ст. він поступово почав набувати рис професійної духовної школи (фактично - з 1776 р.), що остаточно було закріплено законом 1809 р. Однак цей навчальний заклад, що мав багату бібліотеку, друкарню, яка видавала підручники і книги для читання, відіграв важливу роль культурного осередку на північному Лівобережжі [8, 276].

Більш вагому навчально-просвітницьку діяльність розгорнула створена 1726 р. єпископом білгородським і обоянським Є. Тихорським і князем М. Голіциним школа в Харкові. Вже наступного року в закладі відкрили клас філософії, тобто діяло сім з восьми традиційних для тогочасного колегіуму класів і навчалось близько 420 учнів. У 1734 р. із започаткуванням навчання у класі богослов'я школа здобула статус колегіуму.

У Харківському колегіумі, на відміну від Чернігівського, у другій половині XVIII ст. активно розширювалося викладання світських предметів. Це сприяло підвищенню загальнокультурного рівня і міста, і регіону, підготувавши підґрунтя для організації на початку XIX ст. Харківського університету. Було відкрито додаткові класи французької і німецької мов, математики, геометрії, малювання, артилерійської та геодезичної справи, фортифікації, що вмотивовувалося суспільно-економічними вимогами часу і зростаючими культурними потребами, насамперед вищих кіл світського громадянства Слобожанщини. У 1759, 1762-1763 та 1768-1769 рр. у колегіумі викладав славетний мандрівний філософ Г. Сковорода, колишній студент Києво-Могиллянської академії. Він читав курс етики, склав підручник «Начальная дверь ко християнскому добронравію». Але світоглядні ідеї Г. Сковороди не узгоджувалися з релігійними канонами і філософ змушений був залишити колегіум.

З 1738 по 1765 р. у Переяславі діяла слов'яно-латинська школа (у різних документах вона називалася і училищем, і колегіумом, і слов'янською семінарією), яка мала шість класів, включно з класом риторики. Клас філософії заснували в 1773 р., богослов'я - у 1778 р., однак уже в 1785 р. ці старші класи перенесли до Новгород-Сіверської духовної семінарії, а класи, що залишилися, утворили так звану малу семінарію (просемінарія) як філію Києво-Могиллянської академії.

Найактивнішою діяльністю Переяславської школи була у період боротьби проти наступу уніатства й покатоличення населення Правобережної України, а у другій половині XVIII ст. її робота зосереджувалася на задоволенні освітніх потреб духовенства. З цим закладом був пов'язаний початок педагогічної роботи Г. Сковороди (1753 р.). Тут він викладав піїтику, для чого написав підручник, що відповідав оновленим поглядам на віршування. Очільник закладу єпископ І. Козлович вимагав від молодого викладача навчання за старими правилами, згідно з церковними

догматами. Не погодившись із цим, Г. Сковорода пішов з колегіуму.

На середину XVII ст. істотним чинником розвитку української культури стала друківана книжка [3, 8]. Її тематика відображала стан церковного життя, освіти, науки, мистецтва, суспільно-політичної думки, і в усіх цих ділянках значення друкованих видань невпинно зростало. У другій половині XVII ст. - на початку XVIII ст. істотний вплив на стан друкарства справляло існування автономної української державності. Гадяцький договір (1658 р.) між Польщею й Україною передбачав, що на українських землях діятиме необмежена кількість шкіл, колегіумів, друкарень, дозволено буде друкувати світські й релігійно-політичні книги [3, 14]. На думку сучасного українського історика Н. Яковенко, за часів Руїни і Мазепинства «завершила своє формування власна модель нової культури України-Русі» [15], барокові мотиви якої найяскравіше виявилися в архітектурі, освіті та книжній графіці, у бароково-барвистій літературі.

Важко переоцінити значення української церкви, церковних братств і шкіл при них для розвитку тогочасного українського шкільництва. Саме при монастирях (Київ, Львів, Чернігів, Новгород-Сіверський) діяли друкарні, які задовольняли суспільну потребу в книговидаванні.

За формальними ознаками друковані видання розглядуваного періоду можна поділити на світські й релігійні, однак у ту історичну добу всі книги у найширшому сенсі були освітніми і служили духовному Просвітництву, мали формувати християнське світосприйняття і моральні чесноти. Серед суто навчальних найпоширенішими були «граматки», «граматички», тобто букварі, а до церковних належали Часослови і Псалтирі. Проте умовність такого поділу досить очевидна, оскільки букварі містилися після літер, складів та зразків відмінювання також молитви, часто й уривки з богословських текстів і Катехизису, водночас Часослов і Псалтир тривалий час залишалися обов'язковими навчальними посібниками для читання та письма. Перші «граматики» теж не вважалися світськими книжками, бо трактувалися як наука про Слово-Логос, граматичне знання цінувалось як шлях до всіх наук, і насамперед до найважливішої з них — до богослов'я. Видання книжок для шкільного навчання, букварів, а також «шкільних часовничків і псалтирок» вважалося винятково значущим. Вже наприкінці XVII — на початку XVIII ст. букварі друкувалися дуже великими, як на той час, накладами. Лише за 22 роки (з 1698 до 1720 р.) видано 24 900 таких навчальних книг, тобто майже стільки, скільки всіх інших видань за ці роки загалом [3, 23].

Протягом першої половини XVIII ст. Києво-Могилянська академія залишалася центром підготовки інтелектуальних, наукових і творчо-мистецьких сил не тільки для України, а й для всієї Російської держави. Однак саме в цей період розпочинається імперський наступ на українство, офіційно започаткований указом Петра I про заборону друкування українською мовою (1721 р.) «дабы никакой розни и особливо наречия в оных не было» [11, 20]. До середини XVIII ст. Київ був чи не найпотужнішим друкарським центром на українських землях. Попри царську заборону, українські книжки продовжували з'являтися ще деякий час. Наприклад, у 1760 р. на замовлення лубенського полковника І. Кулябки в Лаврській друкарні було видано 2000 українських букварів [3]. Подальшим кроком на шляху імперських утисків щодо освіти українців стало запровадження в 1762 р. у Києво-Могилянській академії викладання російською мовою. Руйнації національної освіти сприяли й остаточна ліквідація гетьманства (1764 р.), і позбавлення монастирів їх маєтностей, прибутками з яких забезпечувалися матеріальні видатки на утримання монастирських шкіл. Внаслідок таких дій влади Київ почав втрачати значення освітньо-культурного центру європейського рівня, а Києво-Могилянську академію поступово реорганізували у суто духовний навчальний заклад (остаточно - з 1819 р.).

Особлива «чуттєва та інтелектуальна напруга барокової культури» (Д. Лихачов), якою були пройняті всі сфери європейського життя, сприяла поширенню освітніх ідей і їх сприйняттю різними етносами відповідно до культурно-філософських традицій через творчу інтерпретацію освіченими людьми. У цьому контексті освітню діяльність західноєвропейських релігійних

орденів на теренах України слід тлумачити не лише як насаджування іншої віри, а і як прилучення до освітньо-культурних надбань.

Поширювали освіту на українських землях, переважно на Правобережжі, насамперед єзуїти, які почали засновувати школи на теренах Речі Посполитої від 1565 р. [8, 59]. Єзуїтські школи відповідали тогочасним суспільно-політичним вимогам, особливо освітнім потребам шляхти, передусім тому, що навчали молодь вільно говорити латиною, формували навички красномовства, виховували глибоку релігійність і салонні манери поведіння. Здобуття освіти українськими тьми в таких школах зазвичай призводило до того, що вони «відходили від православ'я і своєї народності» [8, 60], а рідну мову, за прикладом польської шляхти, називали «мужичою». Навчальні програми єзуїтських шкіл будувалися за загальноєвропейським зразком і охоплювали значне коло предметів, однак у них майже не приділялося уваги вивченню природничо-математичних наук [6].

На противагу єзуїтським школам на землях Брацлавського, Руського і Волинського воєводств Речі Посполитої деякий час діяли протестантські навчальні заклади (соцініанські й кальвіністські) [2]. Їх поява була згенерована західноєвропейською Реформацією і підпорядковувалася меті поширення антикатолицьких ідей засобами освіти і виховання, послаблюючи позиції папської церкви і сприяючи проникненню у вітчизняну систему виховання і освіти ідей гуманізму. Важливо зазначити, що крім традиційних для європейської освіти «семи вільних мистецтв» у таких школах, на відміну від єзуїтських, вивчалися грецька і церковнослов'янська мови.

У протистоянні полонізації української молоді через здобуття освіти рідною мовою певну роль відіграли також уніатські школи, особливо ті, що належали ордену святого Василя Великого і діяли переважно на західноукраїнських землях (Львів, Острог, Бар, Овруч, Терехівля та ін.) [4]. Заклади василіан сприяли збереженню у зазначеному регіоні української мови як етнічної ідентифікаційної ознаки народу.

Найпоширенішою формою навчання українських дітей у другій половині XVII - XVIII ст. були початкові парафіяльні школи, що діяли і в Лівобережній, Слобідській Україні, і на Правобережжі, забезпечуючи здобуття початкової (елементарної) освіти широкими колами місцевого населення. Вчили дітей переважно дяки, яким батьки платили натурою або грошима. При парафіяльних школах залишалися учні, які готувалися до вчителювання. Їх звали «молодиками», хоча їхній вік міг бути від 12 до 39 років [8, 204]. Для початкової освіти молоді сільські громади за свій кошт наймали також мандрівних учителів - вихованців братських шкіл або просто грамотних подорожуючих, які бажали заробити. Тому діяльність дяків, бурсаків, студентів як мандрівних учителів слід віднести до характерного саме для часу бароко способу поширення знань, особливо в тих поселеннях-хуторах, де не було церкви, а отже, й дяка-наставника. Мандрівні педагоги виконували своєрідну функцію пересувної школи і поширювачів ідей. Випускники Київської академії часто служили сімейними вчителями-наставниками в родинах заможних людей. Стан початкової освіченості серед простих українців у подорожніх записках (1654 р.) висвітлив сирійський мандрівник Павло Алеппський. Ідучи Україною до Московії, він засвідчив, що українці «люде вчені, кохаються в науках та законах, гарні знавці риторики, логіки і всякої філософії... Починаючи з Рашкова, по всій козацькій землі дивний та гарний факт спостерігається: всі вони, за малим винятком, грамотні, і навіть більшість їхніх жінок та дочок уміють читати й знають порядок служб церковних та церковні співи; священники навчають сиріт і не дають їм тинятися неуками по вулицях» [7, 32-33].

До другої половини XVIII ст. на теренах Лівобережної України був чинним адміністративно-територіальний полково-вій устрій на чолі з гетьманом. При кожному полку існували полкові школи, які утримувалися на гроші батьків. Вони розміщувалися переважно у приміщеннях церков, а учні жили у будинку дяка і крім навчання допомагали йому по

господарству. Дітей вчили читати за букварем, потім за Часословом, далі за Псалтирем і Апостолом, вони також опановували письмо і початки лічби. За відомостями ревізійних книг, у семи полках Лівобережжя в 1740-1747 рр. діяло 866 шкіл: у Ніжинському - 217, Лубенському - 172, Чернігівському - 154, Переяславському - 119, Полтавському - 98, Прилуцькому - 69, Миргородському - 37 [8, 205].

У Запорозькій Січі працювали різні види початкових шкіл. Насамперед це були церковнопарафіяльні школи при церквах, яких існувало до 60. Окрім того, при церкві Св. Покрови діяла січова школа, що складалася з двох відділів: в одному (на 30 осіб) козацьку молодь готували до діяльності паламарів, дяків та дияконів, у другому, що налічував до 50 осіб, сироти й хрещеники козацької старшини опановували науку грамоти, співу й військового ремесла [8, 200-201]. Була на Січі й співацька школа. З руйнуванням Запорізької Січі (1775 р.) занепала й освіта на її теренах.

Із 40-х років XVIII ст. на українських землях почали створювати державні, тобто казенні, школи на зразок тих, які організовували на теренах Росії. Висока просвітительська мета засновників подібних шкіл поєднувалася з провладним прагненням русифікувати українське населення.

На завершення зазначимо, що саме в добу бароко «українськість» перетворилася на усвідомлене право козацького народу пишатися Вітчизною і служити їй, а на карті Європи з'явилася ще одна національна культура (Н. Яковенко). Літературі та освіті, філософії та образотворчому мистецтву, архітектурі й навіть побуту людей розглядуваної епохи було властиве поєднання непомітного, суміщення античних образів з біблійними, тяжіння до складної символіки. Спираючись на схоластичну логіку та риторіку, представники доби українського бароко доповнили ого культурну скарбницю створенням філософських і художніх творів, які в сукупності репрезентують «асиміляційну енергію» культурної течії бароко, де «зростається в єдність різноманітне» [14, 340].

Список використаних джерел

1. Горський В. С. Історія української філософії / В. С. Горський. - 4-те вид., допов. - К. : Наук, думка, 2001. - 376 с.
2. Дорошенко Д. Нариси історії України / Д. Дорошенко. - К. : Глобус, 1991. - Т. 1—2 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://varnak.psend.com/narys/index.html>.
3. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витoki, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. - Л., 2002. - 520 с.
4. Любар О. О. Історія української педагогіки : навч. посіб / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. - К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1999. - 356 с.
5. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори / В. Микитась. - К. : Абрис, 1994. - 288 с.
6. Митюрів Б. Н. Развитие педагогической мысли на Украине в XVI-XVII вв. / Б. Н. Митюрів. - К. : Рад. шк, 1968. - 211 с.
7. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. - Л., 1937. - Передрук: К. : Наук, думка, 2001. - 912 с.
8. Огієнко / Українська культура / Іван Огієнко. - К., 1918. - Репринтне відтворення: К. : Абрис, 1991. - 272 с.
9. Субтельний О. Україна: історія / Орест Субтельний ; пер. з англ. Ю. Шевчука. — 2-ге вид. - К. : Либідь, 1992. — 512 с.
10. Тригубенко В. В. Осередки освіти давнього Києва / В. В. Тригубенко // Старожитності. - 1993. - № 1. - С. 18-25.
11. Тригубенко В. В. Освіта і педагогічна думка в Києві за тисячу років / В. В. Тригубенко, Л. С.

Нестеренко. — К. : Кадри,
2002. - 550 с.

12. *Хижняк З. І.* Історія Києво-Могилянської академії / З. І. Хижняк, В. К. Маньківський. - К. : КМ Академія, 2003. - 184 с.

13. *Чижевський Д.* Культурно-історичні епохи / Дмитро Чижевський // Українське літературне бароко. - К. : Обереги, 2003.

14. *Чижевський Д.* До проблем барокко / Дмитро Чижевський // Славістика : зб. наук. пр. — Т. 1. - Дрогобич : Коло, 2003. - С. 339-353.

15. *Яковенко Н.* Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.history.franko.lviv.ua/Jakovenko.pdf.

16. *Яковенко Н.* (Інтерв'ю: Наталія Яковенко знає секрет, як «віднайти живу людину», що загубилася в Історії) / Н. Яковенко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3150/51921>.

Дичек Н. П. Развитие образования на украинских землях в эпоху барокко

С позиций современной исторической антропологии освещаются особенности эпохи барокко в аспекте становления сферы просвещения на украинских землях (вторая треть XVII - середина XVIII в.).

Ключевые слова: барокко, европейская образовательная традиция, Киево-Могилянская академия, коллегіум, религиозное просветительство.

Dichek N. The Development of Education on Ukrainian Territory in Baroque Epoch

The author has analyzed the peculiarities of cultural and historical baroque epoch development in the aspect of education formation on the Ukrainian territory from the point of contemporary historical anthropology (the second third of XVII - middle of XVIII century).

Key Words: the baroque, European educational tradition, Kyiv- Mohyla Academy, collegium, religious enlightenment.